

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

PIAST ERZSÉBET ÉS UDVARA

(1320–1380)

Szende László

ELTE BTK

Történelemtudományok Doktori Iskola

Középkori Magyar Történelem Program

Témavezető: Dr. Bertényi Iván egyetemi tanár

Budapest

2007

I. Az értekezés témája, szakirodalmi előzményei

Disszertációm a lengyel Piast-házból származó Erzsébet, I. Károly magyar király feleségének az életét, és udvarának szerkezetét mutatja be. Erzsébet királyné alakját a magyar és a nemzetközi kutatás több szempontból vizsgálta. A történészek az ország politikai életében játszott befolyását emelték ki, a művészettörténészek az Erzsébet személyéhez köthető építkezéseket és mecénaturát elemezték. Az egyháztörténeti vonal a királyné egyházpolitikájával kapcsolatban tett érdekes megfigyeléseket. Az eredmények azt mutatják, hogy a királyné komoly szerepet játszott az Anjou-kori Magyarország életében. Ugyanakkor az Erzsébettel foglalkozó szakirodalom sokrétű volta ellenére elmondhatjuk, hogy a királyné életéről monografikus feldolgozás nem született. A disszertációmmal igyekeztem ezt a hiányt pótolni, a fő hangsúlyt a királyné személyére és környezetére helyeztem. A címválasztással is ezt kívántam sugallni.

Erzsébet élete meghatározta a korszakhatár kijelölését. Erzsébet 1320-ban lett I. Károly magyar király felesége. A házasságkötés előtti időszakról szinte semmit sem tudunk, így születési évét sem lehet pontosan elhelyezni a kronológiában. Az első nagyobb periódus 1342-ig, I. Károly haláláig húzható meg. A királyné fiúgyermeknek adott életet, akik biztosítani tudták a magyar Anjouk dinasztikus elképzeléseit. Lajos trónra lépése megnyitotta előtte az aktívabb hatalomgyakorlás lehetőségét: többször teljesített diplomáciai küldetéseket, különkormányzatokat irányított, megszervezte az óbudai klarisszák gazdasági életét. Erzsébet 1380. december 29-én hunyt el, ez az időpont jelenti egyben disszertációm lezárását is.

A szakirodalmi előzményeket külön alfejezetben tárgyaltam. Ebben felvázoltam az Erzsébet királynéval és udvarával kapcsolatos szakirodalom legfőbb eredményeit. Jan Dąbrowski lengyel történész még 1914-ben jelentette meg a királynéval foglalkozó doktori értekezését, amelynek eredményeit a lengyel-szakértő Divéky Adorján ismertette. A magyarok közül többen taglalták Erzsébet szerepét. Dobozy Hajnalka az Árpád- és az Anjou-kori királynékról szóló értekezésében szentelt egy fejezetet Erzsébetnek. Munkájára azonban az erőteljes romantikus hangvétel jellemző. Kéziratban maradt Magyar Eszter Gerics Józsefhez írt szakdolgozata, amelyben a királyné működésének fő színtereit elemezte. A kormányzattörténeti kutatás Gárdonyi Albert, Gerics József, Kumorovitz L. Bernát, Bertényi Iván nevével fémjelzett munkái is számos kérdést érintettek a királynéval kapcsolatban. Továbbá röviden bemutatam a művészettörténeti és régészeti eredményeket. Szerencsére az Anjou-kor reprezentációját taglaló szerzők (Ewa Śnieżyńska-Stolot, Marosi Ernő, Klaniczay Gábor) segítségével árnyalt képet tudtam rajzolni Erzsébetről.

Mivel a királyné udvarának vizsgálatát is célul tűztem ki, nem hagyhattam figyelmen kívül az erre vonatkozó szakirodalmi megközelítéseket. A magyar kutatás nem tudott egységes álláspontot kialakítani az aula-curia terminológiában. A 19. század romantikus szemléletű megközelítése tudománytörténeti érdekesség, éppen ezért erre csak röviden utaltam. A kérdés alapvető összefoglalásának Kurcz Ágnes monográfiája tekinthető, az Árpád-kori előzményeket újabban Zsoldos Attila részletesen elemezte.

II. A kutatás során alkalmazott módszerek

A korszak okleveles anyaga hatalmas, így teljes körű gyűjtésre nem vállalkozhattam. Igyekeztem összeszedni kérdésekre vonatkozó kiadott, és – ahol lehetett – a kiadatlan okleveles forrásokat. Ebben nagy segítségemre volt a Szegedi Középkorász Műhely nevével fémjelzett Anjou-kori oklevéltár megjelent kötetei. Kristó Gyula fogalmazta meg halála után napvilágot látott tanulmányában, hogy felfogása szerint ugyanis akár egy-egy oklevélkötet, akár pedig egy testes oklevélkorpusz nem végcélja, hanem eszköze a történelmi munkálatoknak. A megjelent kötetek esetében igyekeztem teljes körű anyaggyűjtést végezni. Az adatok I. Károly korát nagyjából lefedték. A kiadatlan oklevelek összegyűjtéséhez nagy haszonnal böngésztem a Magyar Országos Levéltár középkori okleveleit feldolgozó adatbázisát. A diplomák közül talán Erzsébet végrendeletét érdemes kiemelni, amely az egyetlen ismert királynéi testamentum a középkori Magyarország területéről. Az oklevél adatait a disszertáció több részében is fel tudtam használni.

A hazai elbeszélő forrásokban is megjelent Erzsébet királyné alakja. A történelmi irodalom általános vélekedése szerint az elbeszélő források tartalmazhatnak ugyan fontos adatokat, de részletes kép kialakításához elégtelenek. Erzsébet királyné esetében is ugyanez a tendencia mutatható ki. A 14. századi szerzők bizonyos hozzá kapcsolható történelmi eseményt fontosnak tartottak bemutatni, de ezek alapján egy teljes életút rekonstruálása lehetetlen. Mégis a ránk hagyományozódott elbeszélő források jelzik azt, hogy Erzsébet központi szereplője lehetett az Anjou-kornak. Ennek megfelelően külön fejezetben tárgyaltam a belőlük nyerhető adatokat.

A kútfőkön kívül sok esetben támaszkodtam szakirodalomban fellelhető utalásokra, megállapításokra, mivel – mint már utaltam rá – a kutatás figyelmét egyáltalán nem kerülte el Erzsébet királyné. A történelmi munkákon kívül a művészettörténeti és régészeti vonatkozásokat is igyekeztem beépíteni disszertációmba. Meghatározó szempontot jelentett az Árpád-kori analógiák felhasználása. Az Árpád-kor királynéi intézmények történetét

Zsoldos Attila monográfiájában (Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény története az Árpádok korában. Budapest, 2005.) vizsgálta. Próbáltam ott felvenni a fonalat, ahol ő abba hagyta. A művét lezáró kitekintésében annak a véleményének adott hangot, hogy „*szerveletlen csábító annak feltételezése, hogy a királynéi intézmény történetében az Árpád-kor hagyományos végpontja éppúgy nem jelent valóságos korszakhatárt, mint számos más történeti folyamat vagy jelenség esetében sem.*” Zsoldos véleménye újrafogalmazása annak a régebbi szakirodalomban (Pór Antal, Miskolczi Gyula, Bertényi Iván) többször hangoztatott felfogásnak, amely szerint az Anjou-kor jogélete szerves folytatása az Árpád-korénak. Ennek jegyében a fejezeteket egy rövid Árpád-kori helyzetképpel indítottam, majd azt vizsgáltam, hogy a királynéi intézmény funkciói mennyire változtak az Anjouk idején.

III. Az értekezés szerkezete és főbb eredményei

Disszertációm három nagyobb fejezetből áll. Az elsőben, amely bevezető jellegűnek tekinthető, kapott helyet a szakirodalmi előzmények vázlatos bemutatása. Itt elemeztem a 14. századi hazai elbeszélő forrásokat. Külön alfejezetben tárgyaltam az Erzsébet királyné ikonográfiáját. Néhány esetben módosítanom kellett a korábbi művészettörténeti kutatások eredményeit. Ez főként a Dél-Tirolban található Runkelstein freskóinak Erzsébet királynéira vonatkozó megállapításait érintette. Pór Antal vélekedése szerint ugyanis a képek magát a királynét és udvarának néhány tagját ábrázolták, megfigyeléseit a magyar kutatás jelentős hányada átvette. A legújabb szakirodalomra támaszkodva azonban óvatosan kijelenthetem, hogy az Anjou-kor kiváló kutatója itt tévutat mutatott.

Erzsébet előtt I. Károlynak több felesége volt. Ezért nem tartottam haszontalannak, hogy vizsgálatomat a 14. század első két évtizedének királynéira, és általuk magára a királynéi intézményre is kiterjesszem. Itt mutattam be röviden Habsburg Ágnes életét is, akinek szerepe külön monográfiát érdemelne. Visszatérve a magyarországi királynéokra, Stanisław Sroka és Kristó Gyula között élénk polémia bontakozott ki abban a kérdésben, hogy a magyar királynak Erzsébetet megelőzően voltaképp hány felesége volt. A lengyel történész két nevet, míg a magyar középkorász három mellett foglalt állást. A források sajnos nem teszik lehetővé a kérdés egyértelmű tisztázását. Kristó Gyula poszthumusz megjelent tanulmányában erőteljesen támaszkodott a diplomákban felbukkanó királynéi dignitáriusokra, több, eddig egyértelműnek látszó dátum megváltoztatására tett javaslatot. A korszak királynéira vonatkozó kevés oklevél alapján valószínűsíthető, hogy a belpolitikai zűrzavarok a királynéi intézményre is rányomták a bélyegüket. Igaz, hogy ez a 14. század tízes éveire ez

valamennyire megszilárdult, de korántsem vethető össze az Árpád-korral. Véleményem szerint a rendkívül gyér forrásadottság miatt a korai királynék személyére vonatkozó kérdések nem tekinthetők véglegesen megválaszoltnak, az adatok újabb források felbukkanásával még változhatnak.

A második nagyobb egység Erzsébettel, mint I. Károly feleségével foglalkozik, a korszakot az 1320 és 1342-es évszámok határolják. Alfejezetben tárgyaltam a királyi pár gyermekeit. A frigyből a források szerint öt fiú született, ugyanakkor nem könnyű feladat az anya és fiúk személyes kapcsolatát utólag rekonstruálni, a valós érzelmeket meg szinte lehetetlenség. Ugyanakkor a források olykor tanúskodhatnak bensőséges viszonyról. A végrendeletet hozhatjuk fel példának, amelyben a királyné legszemélyesebb tárgyait Lajos fiának hagyományozta. A Névtelen szerző érzékletesen mutatja be a királyné gyászát, amelyet András fiának elvesztése fölött érzett. A fiúk születése mellett a korábbi magyar genealógiai szakirodalom leánygyermekéről is tud, de létüket a forrásokat elemző újabb kutatásokra támaszkodva nem lehet egyértelműen bizonyítani.

Több oldalon elemeztem a királynéi udvar helyzetét I. Károly korában. Megállapítható, hogy az Árpád-korhoz hasonlóan, a királyné rezidenciája is Visegrádon volt. Az Anjou udvar fogalmának a meghatározásánál az Árpád-korban megfigyelhető nehézségekkel szembesülünk. Az aula a király „magánudvara” lehetett, míg a curia az uralkodó „nyilvános udvarát” jelölte, ahol főpapjaival és báróival tanácskozott. A helyzet megoldását nem könnyítik a királyi oklevelek datum per manus-aiban szereplő aule regie cancellarius kitételek. A bizonytalanság a Záh-féle ítéletlevél szóhasználatában is egyértelműen kimutatható. Erzsébet udvartartásában lehettek bizalmas családok is, a Kacsics nembeli Szécsényiek közéjük tartoztak. Az udvari ifjakra a legkülönbözőbb feladatokat bízta, néhány szolgálonő is felbukkan a forrásokban. A klerikusok szerepe is jelentős volt, működésük fő színterét a király(né)i kápolna biztosította. Az udvar kapcsán röviden kitértem a Záh Felicián által elkövetett merényletre, de az indíték pontos okára én sem tudtam választ adni.

A királyné az Anjou-korban is rendelkezett birtokokkal. Az általam felhozott esetekből egyértelműen kiderül, hogy az Árpád-kori királynéi birtokadományok jellege nem változott meg I. Károly uralkodása alatt. A 14. század elejének anarchisztikus viszonyai a királynéi birtokok tulajdonviszonyait is összekuszálták. Ezzel is magyarázható, hogy a királyné saját földjeiről sem rendelkezett elégséges információval. Nem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy egyes birtokok esetében miért volt szükség király hozzájárulására, más területek azonban miért nem igényelték ezt. Valószínű, maguknak az adományosoknak állt az

érdekükben – elkerülendő a későbbi viszályokat –, hogy a királyi pár mindkét tagjával előbb vagy utóbb megerősítették a collatio tényét.

Erzsébet aktív kegyes tevékenységet folytatott. A királynénak illett részt vennie a reprezentációban, és személyéhez hozzá tartoztak a kegyes cselekedetek is. Ez utóbbi gyakorlására számos lehetőség kínálkozott, kezdve az egyházak alapításával és támogatásával, egészen a hátrányos helyzetűek (özvegyek, árvák) védelméig. Erzsébet aktivitása ezen a területen egyértelműen kimutatható. Közvetlen forrásokkal ugyan nem lehetett igazolni, hogy Erzsébet férje uralkodása idején egyházat alapított volna, de a Képes Krónika miniatúrája és a testamentum alapján feltételezhető, hogy a Toulouse-i Szent Lajos tiszteletére 1325-ben Lippán emelt ferences kolostor fundálása személyéhez köthető. Erzsébet előszeretettel alkalmazta az egyházi intézmények protektorátusságát.

Vázlatosan tudtam felidézni a királynéi hatalmat. Valószínű, hogy Erzsébet inkább a gyermekek nevelésével lehetett elfoglalva, vagy Engel Pál találó szavaival élve: I. Károly nem sok beleszólást engedett feleségének az ország ügyeibe, pedig neki lett volna hajlama az uralkodásra. Nehéz egyértelműen jellemezni, hogy Erzsébet I. Károly feleségeként mekkora hatalommal rendelkezett. Mint kegyes királyné, támogatására, személyes védelmére számíthattak az özvegyek és a (fél)árvák. Ugyanakkor valamennyire rekonstruálni lehet Erzsébet szerepét, abban a sajátságos helyzetben, ami I. Károly 1333-1334-es nápolyi útja során adódott. A király távollétében az ország belső stabilitása megrendült, bár Erzsébet igyekezett elejét venni a nehézségeknek. A királyné egy területen, az egyháznál tudta befolyását gyakorolni. A lengyel származású főpapokon kívül Telegdi Csanád is a bizalmasa lehetett, akinek pályáját röviden ismertettük.

A harmadik nagyobb részben Erzsébet anyakirálynét vettem górcső alá. A tárgyalást a királyné hatalmának elemzésével kezdtem. I. Károly halálával Erzsébet hatalma és befolyása egyértelműen megerősödött. Szinte pár nappal a koronázás után megjelenik Lajos okleveleiben a klasszikus „anyánk akaratából” formula, megelőzve a főpapok és a bárók beleegyezését. Férje halála után Erzsébet nem vonult vissza valamelyik kolostor magányába, hanem részt vállalt az ország irányításában. Hosszú élete végéig Lajos fia legfőbb hatalmi támaszának számított. Lajos uralmának elején lépéseket tett annak érdekében, hogy Druget Vilmoshoz hasonló potentát kerüljön a nádori székbe. A belpolitikai lehetőségeken túl a királyné hatalmát három példa segítségével próbáltam meg felvázolni. Ennek érdekében részletesebben tárgyaltam az itáliai, az aacheni zarándokutakat, illetve a lengyelországi kormányzóságot.

Erzsébet királyné 1343–1344-es útját a források segítségével viszonylag jól lehet rekonstruálni. Nem tudjuk pontosan, hogy Lajosnak mennyi beleszólása lehetett Erzsébet királyné döntésébe. A korabeli itáliai forrás szerint András herceg Durazzói Károly és bizonyos magyarok tanácsára követeket küldött anyjához (tehát nem Lajoshoz). Nápoly megszerzésének a célja szinte minden eszközt szentesített, ezt a törekvést leginkább a magyar kincstár sínylette meg. A töredékeiben megmaradt inventáriumok a királyné rendkívüli reprezentációjának állítanak emléket.

13 év múlva újabb politikai zarándokútra vállalkozott a királyné. Az 1357-es aacheni zarándoklattal kapcsolatban már korántsem rendelkezünk az itáliaihoz hasonló érzékletes beszámolóval. A peregrinációnak itt is volt politikai mozgatórugója. I. Lajos 1356-tól Velencével folytatott háborút Dalmácia birtoklásáért. Ehhez kívánt Erzsébet politikai és égi szövetségeseket találni. A királyné útítársai között megtaláljuk IV. Károly német-római császárt és annak harmadik feleségét, Schweidnitzi Annát. Az aacheni zarándokút esetében sem tudtam egyértelműen állást foglalni annak kérdésében, hogy a zarándokút mennyiben tekinthető Lajos és Erzsébet közös vagy Erzsébet saját döntésének.

A királyné III. Kázmér 1370. november 13-án bekövetkezett halála után lett Lengyelország kormányzója. A lengyel történészek önálló korszaknak tekintik az Anjou-korszakot (Rządy Andegaweńskie), de nem szenteltek neki nagyobb figyelmet. A 12 év története nem igazán kötötte le a lengyel kutatók érdeklődését, más problémák megoldását fontosabbnak tartottak. Ráadásul a lengyel historikusokban – kevés kivételt leszámítva – meglehetősen egyoldalú kép alakult ki a lengyelországi magyar uralomról. Ennek főbb ismérvei, hogy Lajos a nőági örökösödés véghezvitele érdekében jelentősen csökkentette a központi hatalmat. Az újabb magyar kutatás (Bagi Dániel) felhívta azonban a figyelmet, hogy ez a történeti álláspont az ún. Kázmér-szindrómával magyarázható. Ráadásul a lengyel források is nagyon komoly kritikai szemléletet igényelnek. A Lajos és Erzsébet által kiadott oklevelek szerint nem figyelhető meg jelentős törés a III. (Nagy) Kázmér által megkezdett gazdaságpolitikában. Az oklevelekben többször találkozunk a Kázmérra történő utalásokkal, Erzsébet királyné diplomáiban vissza-visszatért a „*tempore illustris Casimiri felicis recordationis regis condam Poloniae fratris nostris charissimi*” formula. A magyar vezetés számára tehát az uralkodó által biztosított kiváltságok voltak a mérvadóak. Az intézkedések másik körét az egyháziak támogatása jelentette.

Az anyakirályné udvarát a végrendeletén keresztül közelítettem meg. A királyné hagyatékából ugyanis nem csak közeli rokonai, hanem udvarának tagjai is részesültek. Közülük valószínűleg a hozzá közel állókról, vagy akik valamilyen speciális feladatot

teljesítettek név szerint is megemlékezett. Természetesen a királyné udvara az oklevélben foglaltakhoz képest minden bizonnyal strukturáltabb volt, de a testamentumnak köszönhetően egy helyen „gyültek össze” a kor udvartartására jellemző személyek. Az anyakirályné udvara követte fiáét. Visegrádon ő maga is rendelkezett házakkal. Budával kapcsolatban megcsatlakoztam azon állásponthoz, mely szerint az ún. Kammerhof-ban tartózkodott. Óbudát nem lehet a klasszikus értelemben vett rezidenciának tekinteni, azonban az építkezések, illetve a klarisszák közelsége jelzi, hogy a település fontos szereppel bírt a királyné életében. A királynéi udvart vizsgálva sajnos egy alapvető kérdésre nem tudtam választ adni, mennyire különült el egymástól a két Erzsébet udvara. Ezt a problémát a későbbiekben mindenképpen tisztázni kell – már ha lehetséges.

Értekezésemben részletesen elemeztem Erzsébet királyné és az óbudai klarisszák közti kapcsolatot. Egy-egy dinasztia által alapított családi kolostorok a szent hercegnők uralkodói rezidenciáját jelentették. Ennek a hagyománya a kora középkorra nyúlt vissza, a 13. században pedig számos hercegnői életút fejeződött be a zárdák falain belül. Erzsébet életét áttekintve nem tartom valószínűnek, hogy a királyné vissza akart volna vonulni. Az óbudai klarissza kolostor kiemelt jelentőséggel bírt a királyné életében. Az alapítás lehetőségéről először 1331-ből értesülünk. Valószínű, hogy az első elképzelés szerint Budán kaptak volna helyet, később mégis Óbudára kerültek. Az új helyszín kijelölését minden bizonnyal jelentősen befolyásolta Óbuda I. Lajos király által édesanyjának történő adományozása. A klarisszák és az Erzsébet közötti, már-már bensőségesnek mondható kapcsolat számos területen tetten érhető. A korabeli források mellett felhasználtam a 18. századi klarissza rendtörténet információit. A különböző pápai engedélyeknek köszönhetően a királyné személyesen jelen lehetett a kolostor mindennapi életében. Végrendeletében a kolostor Krisztus Teste kápolnájában jelölte ki végső nyughelyét, és személyes ingóságai közül számos tárgyat hagyományozott nekik. Az anyakirályné és fia számos gazdasági intézkedéssel és Óbudán belüli és kívüli ingatlanok, birtokok és egyéb jövedelmek adományozásával biztosították a zárda gazdasági hátterét. Ez az aktivitás ösztönzőleg hathatott mindazokra, akik a zárdákat újabb javadalmak látták el. Kísérletet tettem a kolostorban egykor megtalálható kincsek, kegyszerek rekonstrukciójára. Felvázoltam az apácák gazdasági helyzetét. Ebben egyértelműen és világosan kimutatható Erzsébet aktivitása: vám-, piac-, és birtokadományok fémjelzik tevékenységét. A királyné gyakorlatilag felvásárolta a kolostor körüli ingatlanokat, de az apácák az ország más részében is szereztek birtokokat. A nővérek a királynén kívül, más előkelőktől is részesültek adományban. Megpróbáltam összeállítani a zárda tagjainak névsorát, természetesen nem feledkezve meg az

apácák társadalmi helyzetétől. Kitértem a lengyel származású apácák kérdésére, a válaszadásban felhasználtam az új szakirodalmi megállapításokat. Végül összefoglaltam a királyné alakjához köthető építkezéseket.

Az anyakirályné kegyes tevékenységének felvázolásánál ismételten Erzsébet testamentuma jelentette a kiindulási alapot. Erzsébet családtagjain és udvartartásán túl bőkezűen gondoskodott a magyarországi egyháziakról. Az adományozottakban egyértelműen kimutatható a ferences dominancia.

A disszertáció főbb eredményei a következőkben foglalható össze. Megállapítható, hogy az Árpád-korhoz képest a királynéi intézményrendszerben nem figyelhető meg jelentős változás. A 14. század első két évtizedének zavaros belpolitikai helyzete rányomta ugyan a bélyegét a királynéi infrastruktúrára is, de I. Károly országegyesítő tevékenysége után az élet visszatért a rendes kerékvágásba. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy az első két évtized bizonytalanságai a komoly mértékű forráshiánnyal magyarázható.

Kísérletet tettem Erzsébet életének monografikus, életrajz-szerű feldolgozására. A királyné tevékenységét két nagy periódusra osztottam, és megpróbáltam összehasonlítani a különböző színtereket. Piast Erzsébet I. Károly feleségként teljesítette a lehető legfontosabbat. Fiúgyermeknek adott életet, akik így biztosítani tudták, hogy I. Károly dinasztiája meghatározza a 14. századi magyar történelmet. A birtokadományozás Árpád-kori gyakorlata nem változott. A hitves komoly hatalmi törekvéseit a források nem igazolják, valószínűleg I. Károly mellett erre nem is kerülhetett sor, másrészt a királyné ebben az időszakban az anya szerepnek kívánt megfelelni. Ugyanakkor az egyházzal kapcsolatos dolgokra valószínűleg erőteljesebben tudott hatást gyakorolni.

Sokkal erőteljesebben mutatható ki a királyné hatalma I. Lajos uralkodása alatt. A király döntései, oklevelei ezt támasztják alá. A király ténylegesen számíthatott anyja támogatására. Diplomáciai utakat vezetett, világosan látta, hogy a cél érdekében minden eszközzel élni kell. Ilyenkor nem nézte a távolságot, az ezzel járó veszélyeket, és bizony nem volt tekintettel az ország kincstárára sem. A külpolitikai missziók során nagy hangsúlyt fektetett a reprezentációra, bőkezű adományai töredékükben is impozánsak.

Fontos eredménynek tartom az óbudai kolostorral ápolt kapcsolat részletes vizsgálatát. A királyné rendkívül sokat tett az apácákért, a birtokok, területek megszerzésénél több esetben érezte hatalmi lehetőségeit. Jelentős építkezéseket hajtott végre, végrendeletéből a nővérek gazdagon részesültek. A Szűz Mária kolostor iránt szeretet továbbá jól mutatta, hogy a királyné az ottani Krisztus Teste kápolnában jelölte ki végső nyughelyét.

Az értekezést ugyanakkor nem tekinthető lezártnak. Számos kérdést csak érinteni tudtam. A későbbi kutatás egyik sarkalatos pontja lesz a párhuzamos királynéi udvarok vizsgálata.

IV. Az értekezés témakörében megjelent publikációk

- Łokietek Erzsébet, Nagy Lajos király édesanyja. *Vigilia*, 1999. február, 105–109.
- Erzsébet királyné. In: *Nagy magyarok élete. Történelmi arcképcsarnok*. Szerk.: Szabolcs Ottó. Budapest, 2000. Anno Kiadó, 7–42.
- Łokietek Erzsébet végrendelete. *Kút*, 3. (2004), 2.: 3–11.
- Łokietek Erzsébet a 14. századi hazai elbeszélő forrásokban. In: *Studia professoris - professor studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*. Szerk.: Almási Tibor – Draskóczy István – Jancsó Éva. Budapest, 2005. 333-341.
- Mitherrscherin oder einfache Königinmutter. Elisabeth von Łokietek in Ungarn (1320-1380). *Majestas*, 13 (2005) 47-63.